

PAŁACE I DWORY

Miroslaw Uszyński

POŻEGNANIE Z NIEDŹWIADKĄ – ZACHOWAĆ OD ZAPOMNIENIA

W polskość się wrasta przez dom rodzinny, wychowanie, tradycję, środowisko, świadomy wybór wieku dojrzałego.”

S. Kieniewicz

Cechy prawdziwej kultury ducha przekazuje się z pokolenia na pokolenie, gromadząc ją wiekami.

R. Kapuściński

Kulturą przesiąka się najlepiej podświadomie biorąc ją z otoczenia

J. Hartman

Dwór polski przez wiele wieków, trwały element krajobrazu wsi polskiej, był nośnikiem cywilizacji i kultury, tradycji i patriotyzmu, był istotną częścią narodowej kultury. Dwór polski, to pojęcie dość szerokie na które składają się: ludzie zamieszkujący go, stwarzający specyficzny klimat i atmosferę oraz część materialna, na którą składa się: dwór właściwy, otaczający go zwykle park i budynki gospodarcze.

Przed kilku laty, węgierski pisarz Imre Kertész powtórzył za Hansem Sahlemem odbierając nagrodę jego imienia: *Źesteśmy ostatni. Wypytajcie nas.* Otóż nawiązując do powyższej wypowiedzi, chciałbym jako ostatni żyjący wnuk z licznej rodziny Andrzeja Czarskiego i jego żony Zofii z Krasuskich, przedstawić w dużym skrócie historię dworu i rodziny z nim związanej, tragiczny fragment zagłady społeczności ziemiańskiej i niszczenia dóbr materialnych z nią związanych.

Majątek Niedźwiadka należący do rodziny Czarskich leżał w trójkącie utworzonym przez miejscowości: Łuków, Stoczek Łukowski, Żelechów, daleko od głównych szlaków komunikacyjnych. Gmina i parafia Tuchowicz. Północna część województwa lubelskiego.

Opis jaki zachował się w mojej pamięci z okresu międzywojennego. Typowo polski, stary modrzewiowy dwór z czterokolumnowym gankiem oplecionym dzikim winem, położony centralnie w starym parku. Między elewacją dworu, a bramą wjazdową rozciągał się duży gazon z dwoma symetrycznie rosnącymi

wiekowymi białymi topolami. Naprzeciwko bramy wjazdowej usytuowany był malowniczy staw o nieregularnych brzegach i trzech zadrzewionych wyspach. Ozdobą parku były liczne pawie. Budynki gospodarcze rozmieszczone były na dwóch podwórzach. Oddzielnie stały jedynie budynki mieszkalne pracowników oraz budynek kuźni i młeczarni. Wszystkie budynki były drewniane z wyjątkiem obory i chlewni, które były murowane z kamienia ciosanego.

Na obrzeżach parku zlokalizowany był drewniany, okrągły budynek lodowni pokryty słomianą strzechą oraz pasieka pszczół. Część ogrodnicza znajdowała się poza parkiem. Ziemie majątku zostały zmeliorowane. Hodowla zwierząt była postawiona na wysokim poziomie. Konie półkrwi /angloaraby/, krowy rasy holenderskiej, świnie rasy angielskiej.

Właścicielami majątku Niedźwiadka przez ostatnie dwie dekady XIX wieku i pierwsze dekady XX wieku był Andrzej Czarski [1845-1934] żonaty z Zofią Krasuską [1854-1912], mieli pięcioro dzieci, dwóch synów i trzy córki. Obaj synowie ukończyli prawo na Uniwersytecie Warszawskim, Aleksander Adam został adwokatem, znanym warszawskim cywilistą, Leon Flawian obrał karierę wojskową, został lotnikiem. W czasie II Wojny Światowej walczył w formacjach RAF, jako dowódca eskadry. W lutym 1945 r. awansował na dowódcę skrzydła i na tym stanowisku pozostał do czerwca 1947 r. Umarł w Anglii w 1952 r.

Córki skończyły Pensję pani Rudzkiej w Warszawie. Jadwiga Maria wyszła za mąż za Leona Nowackiego, absolwenta Wydziału Prawa Uniwersytetu w Kazaniu. Typowy życiorys formacji polskiej inteligencji ówczesnych czasów. Urodzony w Warszawie, gdzie skończył gimnazjum klasyczne, studiował w Kazaniu nad Wołgą. Zmobilizowany był uczestnikiem wojny rosyjsko-japońskiej. W czasie I Wojny Światowej uczestniczył w bitwie pod Tannenbergiem, gdzie jako oficer rozbitej armii rosyjskiej dostał się do niewoli niemieckiej. Po wojnie pracował najpierw w sądzie w Siedlcach, a następnie objął stanowisko notariusza

Dwór niedźwiadkowski z okresu przed I wojną światową. Na zdjęciu: siostry pierwsza z lewej moja Matka Eugenia Uszyńska, w środku siedzi w białym fartuszkowi Maria Majewska, z prawej strony stoi ze swoimi synami Jadwiga Nowacka, a najbardziej z prawej strony dziadek Andrzej Czerski

w Węgrowie. Reprezentował najlepsze cechy polskiej inteligencji – humanista, społecznik. Był inicjatorem i założycielem gimnazjum w Węgrowie, gdzie przez dłuższy czas społecznie wykładał literaturę i język polski. Bardzo aktywnie zaangażowany w pracy charytatywno-społecznej w ramach Akcji Katolickiej, czego wyrazem było uhonorowanie go przez papieża Piusa XI tytułem Szambelana Papieskiego.

Eugenia Kazimiera (Matka moja) wyszła za mąż za inż. architekta Romana Uszyńskiego, który uczęszczał do gimnazjum klasycznego w Siedlcach, maturę zdał w Batumi na Kaukazie (ponieważ na terenach polskich zaboru rosyjskiego w tym czasie był strajk szkolny). Dyplom uzyskał na Wydziale Architektury Politechniki Lwowskiej.

Maria Zofia została w 1925 r. żoną Mieczysława Majewskiego, z którym zarządzała majątkiem Niedźwiadka aż do jego tragicznej śmierci w 1949 r. M. Majewski rolnik z urodzenia, (majątek Łosewo, pow. Kolno) wykształcenia i zamiłowania. Były żołnierz 1 Pułku Ułanów Krechowickich, odznaczony Krzyżem Walecznych za kampanię 1920 r. Oboje zarządzali majątkiem wzorowo. Wykazali dużą kulturę osobistą i zaangażowanie społeczne.

Dwór w czasie I wojny światowej nie uległ zniszczeniu i dewastacji. Przebywał w nim przez cały

czas Andrzej Czerski z dwoma synami, natomiast najstarsza córka Jadwiga Nowacka z trzema swoimi synami i dwoma młodszymi siostrami spędziła burzliwy okres wojny w Mohylewie nad Dnieprem.

Okres międzywojenny był bardzo trudny dla polskiego rolnictwa. Kraj zniszczony wojną, zacofany gospodarczo, zwłaszcza na terenach dawnego zaboru rosyjskiego. W to wszystko wpisuje się jeszcze światowy kryzys gospodarczy. Majątek funkcjonował na granicy opłacalności. Jednak dzięki prowadzonej racjonalnie gospodarce i dużym oszczędnościom, przeprowadzono meliorację gruntów i postawiono gospodarstwo na wysokim poziomie. Sprzedaż koni do wojska (tzw. remontów) była liczącym się czynnikiem w utrzymaniu budżetu na względnie przyzwoitym poziomie. Życie toczyło się spokojnie, pracowicie, urozmaicone świętami rodzinnymi i religijnymi. Rytm pracy wyznaczały pory roku i warunki pogodowe. Na specjalną uwagę zasługuje, partnerski stosunek do pracowników, oparty na obustronnym szacunku, co wynikało ze zrozumienia i poszanowania pracy fizycznej. Zaowocowało to później po tzw. „wyzwoleniu” okazaną życzliwością i przywiązaniem ze strony tychże pracowników.

II wojna światowa. Początek, wrzesień 1939 r, przemieszczające się tłumy uchodźców cywilnych

w pierwszej połowie września, których zwykle trzeba było nakarmić, a często i przenocować. Nikomu nie odmawiano pomocy. W drugiej dekadzie września zaczęły pojawiać się pierwsze oddziały cofającego się wojska, które także często wymagało pomocy [ciepła strawa, opatrywanie ran]. Trzecia dekada września to ostatnia bitwa wojska polskiego [SGO Polesie] pod dowództwem gen. Kleeberga z armią niemiecką. Bitwa rozgrywała się nieopodal Niedźwiadki, w trójkącie Adamów, Kock, Wola Gułowska. Nieliczni uczestnicy tej bitwy znaleźli później schronienie i pomoc w dworze niedźwiadkowskim.

Okupacja niemiecka to okres długi, trudny i tragiczny. Mieczysław i Maria Majewscy znakomicie sprostali trudnej sytuacji w jakiej znalazło się polskie społeczeństwo. Dom był szeroko otwarty dla ludzi potrzebujących pomocy. W dworze schronienie znajdowała liczna rodzina, rodzina rodziny, znajomi, nieznajomi, ludzie związani z konspiracją oraz ludzie kultury. Do tych ostatnich należeli artyści malarze: Jan Grzegorzewski, Wierusz Kowalski (okupacyjne nazwisko Michał Sowiński), z Poznania oraz Jerzy Czajkowski z Warszawy. Ten ostatni zginął tragicznie w grudniu 1943 r. zastrzelony niedaleko Niedźwiadki przez oddział włosowców.

Do ludzi związanych z konspiracją, którzy czasowo znajdowali schronienie w dworze, należeli:

Kpt. Winnicki, ps. „Terech” przebywał w okresie 1939/40. Pierwszy organizator ZWZ na terenie powiatu łukowskiego (zginął aresztowany w 1943 r.).

Rtm. Zygmunt Bagrowski ps. Marcin, okupacyjne nazwisko Brzozowski, późniejszy komendant obwodu AK Łuków (kuzyn Mieczysława Majewskiego) został zaresztowany 16 grudnia 1943 r. przez Gestapo i rozstrzelany na Majdanku.

Por. Stanisław Chmielarski, ps. „Bogdan” twórca i pierwszy dowódca Kedywu Obwodu AK Łuków. Czasowo zatrudniony w dworze jako nauczyciel. Zginął śmiercią skrytobójczą 3 VI 1945r.

Por. Bolesław Pałyga, ps. „Florek” zastępca komendanta Obwodu AK Radzyń Podlaski. Przebywał przez pewien czas po udanej akcji likwidacji funkcjonariuszy Gestapo radzyńskiego.

Por. Piotr Nowiński, ps. „Paweł”, okupacyjne nazwisko Jerzy Kalinowski, szef wyszkolenia bojowego Obwodu AK Łuków i organizator obozu partyzackiego w rezerwacie leśnym „Jata”. Przez półtora roku był zatrudniony jako rządca majątku.

Por. Waław Rejmak, ps. „Andrzej Ostoja” ostatni komendant Obwodu AK Łuków oraz jego zastępca Edmund Sułkowski, ps. „Marek” byli częstymi gośćmi w Niedźwiadce.

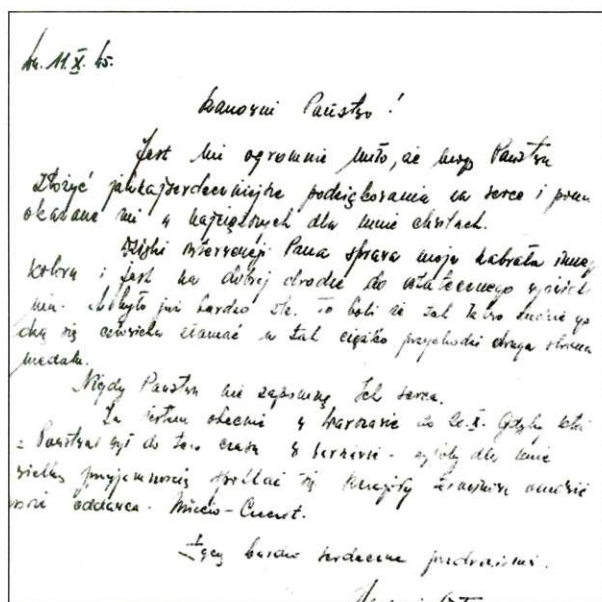
18.X.1945r. „Ostoja” wraz ze swoim adiutantem „Czeczotem” (Mieczysław Kański) zostali skrytobójczo zamordowani na szosie Lublin – Warszawa, w miejscowości Pociecha pod Jastkowem. Zachował się list „Andrzeja Ostoi” do M. M. Majewskich datowany 11.X.1945 r. w którym składa najserdeczniejsze podziękowanie za okazaną pomoc i serce w najcięższych dla niego chwilach. Mieczysław Majewski był kierownikiem organizacji „Uprawa” na terenie powiatu łukowskiego, natomiast Maria Majewska reprezentowała organizację RGO na terenie gminy.

W dworze niedźwiadkowskim były prowadzone rozmowy lokalnych przedstawicieli AK i BCH, które doprowadziły do scalenia tych organizacji.

Wspominając ludzi, którzy zasłużyli na pamięć, chciałem przypomnieć ich tragiczną historię i ocalić od zapomnienia.

Dwór był zawsze gościnny i szeroko otwarty. Przewinęła się przez niego niezliczona ilość ludzi, głównie młodych, chociaż zdarzali się i tzw. rezydenci wojenni starsi wiekiem. Młodość rządzi się swoimi prawami, a ponieważ dominowali młodzi, dwór był pełen życia i radości.

Plagą dodatkową ówczesnych czasów, a zwłaszcza w latach 1942/43 były grasujące bandy rabunkowe. Przykładowo na dwór w Anielinie dokonano 22 napadów. W czasie napadu w Przytocznie zastrzelono właściciela majątku pana Kuszla, który stanął

List Andrzeja Ostoi do M. M. Majewskich pisany tydzień przed skrytobójczym mordem

w obronie córek. Dwór w Niedźwiadce był chyba jedynym dworem na terenie województwa lubelskiego, który stawiał czynny, skuteczny opór. W czasie jednego z napadów, jeden bandyta został ciężko ranny, a drugi schwytany i oddany w ręce policji. Reszta bandy wycofała się w popłochu. Po pierwszych napadach Niemcy zezwolili na posiadanie broni w postaci dubeltówki i jednego pistoletu. Nieoficjalnie, większość przebywających w dworze młodych mężczyzn posiadała krótką broń.

Lipiec 1944 r. Wkroczenie Armii Sowieckiej na tereny Lubelszczyzny i tzw. „wyzwolenie”. Majątek nie został zabrany, ponieważ po śmierci Andrzeja Czerskiego w 1934 r. został rejentalnie podzielony pomiędzy spadkobierców, w związku z czym nie podlegał reformie rolnej. Początkowo stosunki z przedstawicielami Armii Sowieckiej i tzw. „władzą ludową” układały się poprawnie. M. Majewski nadal udzielał się społecznie. Od 1945 do 1949 r. piastował stanowisko prezesa Wojewódzkiego Związku Hodowców Koni.

24 marca 1949 r. M. Majewski został zaaresztowany przez Urząd Bezpieczeństwa w Łukowie. Początkowo przetrzymywany był w więzieniu w Łukowie, następnie 6 kwietnia przenieśli go do więzienia w Siedlcach. Przez cały czas pobytu w więzieniu traktowany jest w sposób brutalny. 7 maja zostaje zwolniony z więzienia, krótko cieszy się wolnością. W nocy z 15 na 16 czerwca 1949 r. zostaje na oczach żony zastrzelony przez tzw. „nieznanych sprawców”.

Maria Majewska, żona zamordowanego Mieczysława Majewskiego z pomocą starszego syna

Władysława i oddanych pracowników, nadal prowadziła gospodarstwo. Młodszy syn Stanisław został wcielony do wojska i zesłany do kopalni węgla. Starszy syn był inwalidą – miał złożoną wadę serca i uszkodzenie dłoni prawej ręki – nie podlegał służbie wojskowej i to go uratowało przed losem jaki zgutowano młodszemu bratu. Córka Zofia, która w dniu śmierci ojca otrzymała świadectwo maturalne, trafiła do szpitala psychiatrycznego z ciężkim zespołem depresyjnym. W ciągu pierwszych trzech lat wymagała kilkakrotnie leczenia szpitalnego. Praktycznie do końca życia nie odzyskała pełnej równowagi psychicznej.

15 kwietnia 1951 r. Majątek Niedźwiadka przeszedł na rzecz Skarbu Państwa i utworzono PGR. 29 października 1951 r. Maria Majewska otrzymała pismo od przewodniczącego PRN w Łukowie nakazujące opuszczenie dworu w ciągu trzech dni i jednocześnie zakazujące zamieszkania na terenie powiatu łukowskiego.

Stan dzisiejszy. Stary zabytkowy dwór, który przetrwał dwa powstania i dwie zawieruchy wojenne, uległ zagładzie dokonanej przez rodzimych barbarzyńców. Drewniane budynki gospodarcze rozebrano łącznie z zabytkowym dworem. Pozostały mury i chlewni stoją jeszcze z pustymi otworami po oknach i wrotach oraz rozlatującym się dachem. Żałosne resztki zdziczałego parku zmuszają do refleksji i zadumy. Na żyznych, zmeliorowanych, niegdyś świetnie uprawianych polach urządzono gminne wypysisko śmieci.

Unicestwić żadnego narodu nikt nie zdoła

Bez współdziałania obywateli tegoż narodu – napisał Norwid.

Co pozostało? – kwatery grobów rodziny Czerskich na cmentarzu parafialnym w Tuchowiczu. Spoczywają tam moi dziadkowie: Andrzej i Zofia Czerscy, ich wieloletnia gospodyni domu pani Ślepownońska, najstarsza córka Jadwiga z mężem Leonem Nowackim, o którym piszę na początku. Obok

RECORD OF SERVICE
OF
THE LATE FLIGHT LIEUTENANT LEON FLAWIAN CZERSKI (560009)

Date of Birth	28 January 1898
Place of Birth	Niedźwiadka, Palatinate of Lublin, Central Poland
Naturalised British Subject	No BNA 9904
Previous Service	
Polish Army	1918-1922
Polish Air Force	1922-1939
Appointments and Promotions	
Flight Lieutenant in the Polish Air Force (Squadron Leader 19.3.38)	1. 3.41
Squadron Leader	1. 9.42
Acting Wing Commander	26. 2.45
Relinquished Acting Wing Commander	1. 6.47
Granted a Temporary Commission as Pilot Officer in the Administrative and Special Duties Branch of the Polish Resettlement Corps (RAF rank of Temporary Squadron Leader) for a maximum period of 2 years	2. 6.47
Relinquished Commission	13. 9.48
Granted a Short Service Commission as Flight Lieutenant in the Secretarial Branch of the Royal Air Force for 5 years Active and 4 years Reserve service (seniority 1.3.47)	13. 9.48
Died in Weston Hospital, Lancashire	16. 1.52
Medals	
Defence Medal	
War Medal 1939/45	

Smith

J SMITH
for Officer-in-Charge
Royal Air Force Officers' Records

Dokument wydany przez Ministerstwo Obrony Wielkiej Brytanii, dotyczący przebiegu służby wojskowej Leona Flawiana Czerskiego oraz jego fotografia

spoczywają ich trzej synowie: Bogdan uczestniczący w kampanii 1920 r. jako 17-letni ochotnik, Janusz – absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, oficer AK zabity w piątym dniu Powstania Warszawskiego, Witold – absolwent Wydziału Rolnego Uniwersytetu Jagiellońskiego, oficer AK, po wojnie założyciel i wieloletni dyrektor Liceum Rolniczego.

Znajduje się także symboliczna mogiła płk. pilota Leona Czerskiego, w czasie wojny walczącego w formacjach RAF i zmarłego w Anglii w 1952 r.

Maria i Mieczysław Majewscy spoczywają na cmentarzu w Jedlance Łukowskiej obok swoich długoletnich przyjaciół: zasłużonego społecznika, księdza proboszcza Wacława Leszkiewicza i sędziwego Stanisława Wilińskiego, właściciela folwarku Lipniak.